

ANADOLU SELÇUKLU MEDRESELERİNİN İDARECİ VE HİZMETLİ KADROSU

*İbrahim BALIK**

ÖZET

Dönemin önemli eğitim kurumlarından biri olan medreseler, eğitim öğretim faaliyetlerinin yanında sosyal aktivitelere de yer vermişlerdir. Bu yüzden Anadolu Selçuklu Medreselerinde eğitimci personelle birlikte başka görevlilerde bulunmakta idi. Eğitimci personel dışındaki bu görevlilerden en önemlisi olan mütevellî müderristen sonra en yetkili kişi idi. Hâzinü'l-Kütüb ise medrese kütüphanesinden sorumlu idi. Kütüphanedeki kitapların muhafazası ile ödünç verme işlerine bakardı. Ferraşlar ise medreselerin hizmetlileri olup, temizlik işleri ile ilgilenirlerdi. Ayrıca bekçilik görevini üstlenen bevvâb ile dinî görevleri üstlenen imam ve müezzin de diğer önemli görevlilerdi.

Anahtar Kelimeler: Mütevellî, Kütüphaneci (Hâzinü'l-Kütüb), Ferraş, Bevvâb

ABSTRACT

The medressehs which were one of the important institutions of the period, not only gave importance to educations and training, but social activities as well. For that reason some other staffs would work together with the educators of those places. Mutawalli who is the most important staff except the educators was the most authorized person after formerly professor. Hâzinü'l-Kütüb was responsible for the library of the medresseh. His duty was to protect and the books at the library. Ferraşes were the cleaners of the medressehs. Besides bevvâb who used to work as a watchman and imam and müezzin who were responsible for the religious works were the other important duties.

Key Words: Mutawalli (Waqf administrator), Librarian, Ferraş (The cleaners of the medresseh), Bevvâb (The watchman of the medresseh)

Anadolu Selçuklu Devleti (1075 – 1318) pek çok alanda olduğu gibi, eğitim alanında da Osmanlılara bir temel teşkil etmiştir. Onlar, Büyük Selçukluların Nizamiye Medreseleri olarak Ortaçağ İslâm medeniyetine

* Okt.Dr., AKÜ, Uşak Eğitim Fakültesi.

sundukları medrese yapısını, Anadolu'ya taşımışlardır. Ancak bu sistemi her şeyiyle aynen almayı, bazı değişikliklerle yeniden yorumlamışlardır.¹

Selçukluların Anadolu'da oluşturdukları yeni medrese sisteminde hayli kalabalık bir kadroya yer verdiklerini görüyoruz. Bu yığılma eğitimci kadrodan ziyade idareci ve hizmetli kadrosunda gerçekleşmiştir. Anadolu Selçuklularından günümüze ulaşabilen yedi medrese vakfiyesinde de² bu durumu açıkça gözlemleyebiliyoruz. Nitekim bu medreselerde hep bir müderris, bir yada iki müd³ olmak üzere toplam iki veya üç eğitim personeli bulunurken; idarî ve hizmetli kadrosunda zaman zaman sekiz on civarında görevli bulunabilmekte idi.

Anadolu Selçuklu Medreselerinde eğitimci kadro dışında görev yapan personel şunlardı.

1- Mütevellî : Mütevellî genel anlamda vakfın yönetiminden sorumlu kişidir. Vakfiyelerdeki bilgiler de bu doğrultuda olup, mütevellîye genellikle vakfın idare işini yüklemektedir. Nitekim Konya Altun-Aba Medresesi Vakfiyesinde mütevellînin, vakfın paralarını toplayıp, bunları gereken yere harcamakla görevli olduğu belirtilmiştir⁴. Konya Karatay Medresesi Vakfiyesinde de mütevellînin müderrisle birlikte vakıf gelirlerinin bir bölümünün öğrencilere verilmesi ile yükümlü olduğu belirtilmiştir⁵. Aynı şekilde Amasya Halifet Gazi Medresesi⁶ ve Sivas Gök Medresede de⁷ mütevellî benzer görevleri üstlenmiştir.

¹ Mesela medreselerin fizikî yapısında bu farklılık kendini göstermektedir. İki eyvanlı medrese tipi tamamen Anadolu'ya has bir sitedir. Aptullah Kuran, "*Tokat ve Niksar'da Yağlı Basan Medreseleri*", Vakıflar Dergisi, C. VII, Ankara 1968, s. 42.

² Vakfiyesi günümüze ulaşabilen Selçuklu Medreseleri şunlardır: Sivas Gök Medrese, Amasya Halifet Gazi Medresesi, Konya Karatay Medresesi, Konya Sahibiye Medresesi, Konya İnce Minare Medresesi, Konya Altun-Aba Medresesi ve Kırşehir Caca Bey Medresesi. Bunlardan Konya Altun-Aba ve Kırşehir Caca Bey Medreselerinin Vakfiyeleri, İstanbul Türk İslam Eserleri Müzesinde 3416 ve 2198 numarada kayıtlıdır. Diğer vakfiyeler ise Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde 604, 610, 577, 591 ve 592 numaralı defterlerde kayıtlıdır.

³ Sadece Sivas Buruciye Medresesinde 3 müd bulunmakta idi. (Bkz. İsmail Hakkı – Rıdvan Nafiz, Sivas Şehri, İstanbul 1928, s. 112.)

⁴ Osman Turan, "*Şemseddin Altun-Aba Vakfiyesi ve Hayatı*" Belleten, C. XI, S. 42, Ankara 1947, s. 202; Abdülkadir Erdoğan, "*Konya İle İlgili En Eski Bir Selçuk Vakfiyesi*" Konya Mecmuası, S. 6, Konya 1937, s. 372.

⁵ VGMA, Defter No: 2105, sayfa no: 301. Mesut Koman, "*Üç Selçuk Sultanına Sadakatle Hizmet Eden Emir Celaleddin Karatay'ın Konya'daki Muhteşem Medresesine Ait Arapça Vakfiyeden Çıkarılan Hülasa*" Konya Mecmuası, S.2, Konya 1936, s. 128.

⁶ Refet Yananç, "*Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları*", Vakıflar Dergisi, S. XV, Ankara 1982, s. 14.

⁷ VGMA, Defter No: 604, sayfa no: 68, satır: 110 – 115.

Bu yönü ile mütevellîler medrese personelinden ziyade vakfın işletmecisi gibi görülmektedir. Ancak mütevellîlerin vakfa ait medrese ile de yakından ilgilendiğini ve özellikle öğrencilerin ihtiyaçlarının temini konusunda önemli sorumluluklar üstlendiğini görüyoruz. Örneğin Kırşehir Caca Bey Medresesinde mütevellî öğrencilerin yiyeceklerinin temininden doğrudan sorumlu idi⁸. Mütevellînin bir başka görevi ise müderris hariç, medreseye alınacak diğer personelin tespitinde komisyon üyeliği yapmaktır. Özellikle burs verilecek öğrencilerin belirlenmesinde mütevellîler müderrislerle beraber ön plana çıkmaktadır⁹. Hatta mütevellîlerin, müderrislerin alımında bile etkili olduğu görülmektedir¹⁰.

Mütevellînin görevli olduğu bir başka konu ise medreselerde düzenlenen törenlerin organizesidir. Özellikle Sivas Gök Medrese Vakfiesinde bu durum ayrıntısı ile anlatılmıştır¹¹.

Mütevellînin bazı vakfiyelerde belirtilen ilginç görevlerinden birisi de teftiştir. Buna göre mütevellî yılda bir defa kadının huzurunda müderris, fakih, öğrenciler ve önde gelen kişilere vakfiyeyi okumakla görevlendirilmiştir¹². Bunun sebebi vakfın şartlarını ilgililere tekrar hatırlatmak ve işlerin vakfiyedeki şartlara uygun olarak yürütülüp yürütülmediğini kontrol etmektir.

Mütevellîler diğer personelden farklı bir ücret almıştır. Vakfiyelerde mütevellîlerin maaşı ile ilgili olarak net bir ifade kullanılmamış, daha ziyade bir orandan bahsedilmiştir¹³. Caca Bey Medresesinde vakıf gelirinin 1/3'ü¹⁴, Isparta Ertokuş Medresesi¹⁵, Sivas Gök Medrese¹⁶ ve Amasya Halifet Gazi Medresesinde¹⁷ ise 1/5'inin mütevellîye verileceği belirtilmiştir. Bu rakamlar mütevellînin salt maaşları değildir. Asli görevlerinden birisi olan öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanması için harcayacağı miktarları da kapsamaktadır.

⁸ Caca Bey Medresesi Vakfiesi, İstanbul Türk İslâm Eserleri Müzesi Kayıt No: 2196. (Bundan sonra CMV olarak gösterilecek) satır: 525-530.

⁹ İ. Hakkı Konyalı, "Abideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi", Konya 1964, s. 862.

¹⁰ İsmet Kayaoğlu, "Turuntay Vakfiesi", Vakıflar Dergisi, C. XII, Ankara 1978, s. 106.

¹¹ VGMA, Defter No: 2114, sayfa no: 657.

¹² Ahmet Temir, "Cacaoğlu Nure'l-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiesi", Ankara 1959, s. 136.

¹³ Sadece Konya Şemseddin Altun-Aba Medresesi Vakfiesinde mütevellînin 400 dinar alacağı net olarak belirtilmiştir. (Bkz. Şemseddin Altun-Aba Vakfiesi, İstanbul Türk-İslâm Eserleri Müzesi, Kayıt No: 3416, (Bundan sonra ŞAV, olarak gösterilecek) satır no: 145-150.

¹⁴ Temir, Aynı Eser, s. 126.

¹⁵ Osman Turan, "Mübarüziddin Ertokuş ve Vakfiesi", Belleten, S. 43, Ankara 1947, s. 419.

¹⁶ VGMA, Defter No: 2114, sayfa no: 656.

¹⁷ Yinanç, "Aynı Makale", s. 12.

Mütevellîlerin atanmasında zaman zaman vâkıfın yakınlarına öncelik verildiği olmuştur. Amasya Halifet Gazi Medresesi Vakfiyesinde bu durum şöyle ifade edilmiştir: “Halifet Gazi mütevellîliğe oğlu Şücâeddin Sinan’ı tayin etmiştir. İkinci olarak O’nun oğlu Celâleddin Muhammed’i, daha sonra da bu sonuncunun baba bir kardeşlerinden birisini ve böylece kadınlar hariç kendi nesline vermiştir.”¹⁸ Kırşehir Caca Bey Medresesi¹⁹ ve Konya İnce Minare Medresesinde²⁰ de mütevellîlik için vâkıfın yakınları tercih edilmiştir.

Görüldüğü gibi mütevellîler müderrisle iş birliği yaparak vakfın amacına uygun olarak işletilmesinden sorumludur. Ayrıca öğrencilerin ihtiyaçlarının temini ve bazı sosyal aktivitelerin düzenlenmesinde görev almaktadır. Bu yönü ile mütevellîler günümüzdeki fakülte sekreterlerine benzer bir görev üstlenmişlerdir.

2- Kütüphane Görevlisi: Anadolu Selçuklu Medreselerinde görev yapan personelden birisi de “Hâzinü’l-Kütüb”²¹ adı verilen kütüphane görevlisidir. Selçuklular kurdukları medreselerde büyük yada küçük mutlaka bir kütüphane oluşturmuşlardır. Bazı medrese kütüphaneleri oldukça geniş bir kitap potansiyeline sahiptir ve çok iyi bir çalışma sistemi vardır. Bu konudaki en güzel örneklerden birisi Konya Altun-Aba Medresesidir. Adı geçen medresenin vakfiyesine göre her yıl 100 dinar kitap alımı için ayrılacak²² ve alınan kitaplar kütüphane görevlisine teslim edilecektir. Ayrıca kütüphanede bulunan kitaplar belli bir ücret karşılığı ödünç olarak verilebilecektir²³. Sivas Gök Medrese²⁴ ve Buruciye Medreselerinde de²⁵ mahiyeti tam olarak tespit edilememekle beraber birer kütüphane görevlisinin bulunduğu bilinmektedir.

Kütüphane görevlisi ile ilgili geniş malumat veren vakfiyelerden birisi de Kırşehir Caca Bey Medresesi Vakfiyesidir. Bu vakfiyeye göre adı geçen medreseye kütüphane görevlisi olarak vâkıfın azadlısı olan Seyfeddin Sungurca b. Abdullah atanmıştır. Bu kişi medreseye vakfedilen kitapları muhafaza edecek, Pazartesi ve Perşembe günleri kitaplığı açık bulunduracak, gerek medrese öğrencilerinden ve gerekse dışarıdan kitap isteyenlere

¹⁸ VGMA, Defter No: 1047, sayfa no: 311.

¹⁹ Temir, Aynı Eser, s. 135.

²⁰ VGMA, Defter No: 592, sayfa no: 101, satır: 80-85.

²¹ ŞAV, satır: 175-180.

²² ŞAV, satır : 175-180.

²³ Turan, “Şemseddin Altun-Aba Vakfiyesi ve Hayatı”, s. 202; Müjgan Cumbur, “Türk Kütüphaneciliğinin Tarihi Kökenleri”, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, S. 12, Ankara 1963, s. 103.

²⁴ VGMA, Defter No: 604, sayfa no: 68, satır. 40-45.

²⁵ Nafiz-Hakkı, Aynı Eser, s. 117.

güvenilebilecek bir rehin karşılığında ödünç kitap verecektir²⁶. Kütüphane görevlileri hem kitapları muhafaza etmek hem de kitapların ödünç verilmesinin güvenli bir şekilde gerçekleşmesini temin etmekle görevlidir.

Kütüphane görevlilerinin aldığı ücrete gelince; bu konuda sadece Caca Bey Medresesi Vakfiyesinde yeterli bilgi bulunmaktadır. Burada Kütüphane görevlisi Seyfeddin Sungurca'nın yıllık 360 dirhem maaş alacağı belirtilmiştir²⁷. Bu ücret aynı medresede görevli müderris ücretinin ¼'ü, en yüksek öğrenci bursunun ise iki katıdır. Kütüphane görevlisi aynı medresede görevli bevâb, ferraş gibi personelden daha fazla ücret almaktadır. Eğer bu oranın diğer medreseler içinde geçerli olduğunu kabul edersek, bu durumda kütüphane görevlileri hizmetli statüsünde olmayıp, bu günkü gibi onların üstünde bir statüye sahiptir.

3- Ferraş: Medreselerde görevli bir başka personel ise ferraştır. Hemen bütün medrese vakfiyelerinde bahsedilen ferraş Arapça yayıcı, döşeyici anlamına gelmektedir²⁸. Ferraşlar vakıf sergilerini yaymak, kaldırmak ve temizlemekle görevlidirler²⁹.

Vakfiyelerdeki bilgiler de ferraşların görevlerinin bu doğrultuda olduğunu göstermektedir. Mesela Caca Bey Vakfiyesinde temizlik işlerini gören Mübarek b. Abdullah ve Ayaz b. Abdullah'tan bahsedilmekte ve kendilerine toplam yıllık 360 dirhem verilmesi istenmektedir³⁰. Genel anlamda ferraşlar bugünkü hizmetlilerin görevini üstlenmektedir. Ancak ferraşların tamamının görevinde bir standartlık ta söz konusu değildir.

Bazı medreselerde ferraşların yanında temizlik işlerine bakan, kandilleri yakan başka görevliler de bulunmaktadır³¹. Bu durumda ferraşlar sadece medresenin döşenmesi, öğrenci yataklarının serilip toplanmasından sorumlu olmalıdır. Konya Altun-Aba Medresesinde ise ferraşın görevi medresedeki örtüleri sermek ve temizliğini yapmak olarak belirtilmiştir³².

Ferraşlarla ilgili bir başka ilginç bilgi ise Sivas Gök Medrese Vakfiyesinde geçmektedir. Burada ferraşla ilgili olarak "... ferraşın aynı zamanda ihtiyaçları temin edici olması ..." ³³ denilerek ayrı bir görev daha eklenmiş olmaktadır. Burada belirtilen ihtiyaçlardan maksadın ferraşın kendi

²⁶ Temir, Aynı Eser, s. 133.

²⁷ Temir, Aynı Eser, s. 133.

²⁸ TÜRDAV, *Osmanlıca-Türkçe Büyük Lügat*, İstanbul 1985, s. 273.

²⁹ Bahaddin Yediyıldız, "*Vakıf İstihlaları Lügatçesi*", Vakıflar Dergisi, S. XVII, Ankara 1983, s. 57.

³⁰ Temir, Aynı Eser, s. 134.

³¹ Erdoğan, "Aynı Makale", s. 372; Kayaoğlu, "Aynı Makale", s. 101.

³² ŞAV, satır: 160-165.

³³ VGMA, Defter No: 2114, sayfa no: 655.

görevi ile ilgili olan , temizlik malzemeleri, kandil yağı, müderris ve öğrenci odalarının döşenmesi için gerekli malzemeler olduğunu düşünüyoruz.

Bazı medreselerde görülen görevlerin bir kısmının vâkıfın yakınlarına verilmesi geleneğinin ferraşlar içinde geçerli olduğunu görüyoruz. Konya Karatay Medresesi Vakfiyesinde ferrâşın vâkıfın kardeşinin evladından olması istenmiştir³⁴. Benzer bir uygulamanın Sivas Gök Medresede de olduğunu görüyoruz³⁵.

Ferraşların ücretleri ile ilgili olarak ise vakfiyelerde şu bilgilere yer verilmiştir. Sivas Gök Medrese: Ferraş ayda 30 dirhem almaktadır³⁶. Aynı medresede müderris 150, muid 50, kapıcı 25, aşçı ise 15 dirhem almakta idi³⁷. Konya Altun-Aba Medresesi: Ferraş 5 dirhem almakta idi³⁸. Müderris 800, muid 240, müezzin 100 dirhem almakta idi³⁹. En düşük ücretle çalışan ferraşın bu medresede olduğu görülmektedir. Kırşehir Caca Bey Medresesi: Bu medresede Ferraş senelik 360 dirhem alırken⁴⁰, müderris 1200, muid 600, duahan ise 360 dirhem almakta idi⁴¹. Konya Karatay Medresesinde ise ferraş müderrisin ¼'ü, muidin ise ½' si kadar ücret alıyordu⁴². Aynı şehirdeki İnce Minare Medresesinde ise, aylık 10 dirhem maaş⁴³ ve günlük çeyrek rıtlı⁴⁴ ekme almakta idi.

Yukarıdaki rakamlardan da anlaşıldığı üzere ferraşlar ücret itibariyle medreselerde görevli personelin en alt seviyesindekilerden birisidir. Özellikle ferraşların görevlerinin çok önemli olmaması ve büyük sorumluluk taşımamaları bunda etkili olan en önemli faktör olmalıdır.

4- Bevvab: Bevvablar medreselerde giriş çıkışları kontrol eden ve gece güvenliği sağlayan kapıcı ve bekçiler olarak algılanabilir. Bütün resmî kurumlarda olduğu gibi medreselerin de belli bir düzende çalışabilmesi için giriş çıkış saatlerinin belli bir sisteme göre ayarlandığı tabiidir. Özellikle yatılı öğrencilerin varlığı, öğrencilerin sıkı bir disiplin altına alındığı ve ders

³⁴ VGMA, Defter No: 577, sayfa no. 32, satır. 45-50.

³⁵ VGMA, Defter No: 2114, sayfa no: 655.

³⁶ VGMA, Defter No: 604, sayfa no: 68, satır: 100 – 105.

³⁷ VGMA, Defter No: 604, sayfa no: 68, satır: 100 – 105.

³⁸ ŞAV, satır: 160-165.

³⁹ Turan, “Şemseddin Altun-Aba Vakfiyesi ve Hayatı”, s. 202.

⁴⁰ Temir Aynı Eser, s. 132.

⁴¹ Temir Aynı Eser, s. 132.

⁴² VGMA, Defter No: 2105, sayfa no: 301.

⁴³ VGMA, Defter No: 592, sayfa no: 101, satır: 85-90.

⁴⁴ Çeyrek rıtl yaklaşık 1,17 kg. yapmakta idi. (Bkz. M. Said Polat, *Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçuklularında İctimaî ve İktisadî Hayat*, İstanbul 1997 (M.Ü. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Doktora Tezi), s. 187.)

dışı olaylarla ilgilenmelerinin en alt seviyelere indirgenmeye çalışıldığı⁴⁵ düşünülürse medreseye giriş çıkışı kontrol eden mutlaka bir görevlinin bulunması gerektiği ortaya çıkar.

Bevvablarla ilgili bazı vakfiyelerde hiçbir bilgi yoktur. Bazılarında ise sadece böyle bir görevlinin varlığından bahsedilmekte ve alacağı ücret belirtilmektedir. Bunun dışında görevleri ve mahiyetleri ile ilgili her hangi bir açıklama yapılmamıştır. Bevvablarla ilgili bilgi veren vakfiyeler şunlardır: Sivas Gök Medrese Vakfiyesi: Burada görevlilerin içinde bevvab da sayılmış ve aylık 20 dirhem ücret alacağı belirtilmiştir⁴⁶. Konya Karatay Medresesi Vakfiyesi: Burada da bevvabtan bahsedilmekte ve alacağı ücret şöyle hesaplanmaktadır. "... kalan para 10 sehme (hisseye) ayrılarak, biri müderrise, birinin yarısı muide ve yarısı da ferraş ile bevvaba verilir⁴⁷. Buna göre bu medresede bevvab müderrisin ¼'ü kadar ücret alıyordu. Turumtay Vakfiyesi: Bu vakfiyeye göre ise bevvab 4 mud⁴⁸ buğday alırken, müderris 40 mud buğday almakta idi⁴⁹. Caca Bey Medresesi Vakfiyesi: Buradaki bevvab ise 90 dirhem ücret almakta idi⁵⁰.

Yukarıdaki verilere göre bevvablar oldukça düşük ücret almakta idi ve maaşları müderrislerin 1/10'una kadar düşebilmekte idi. Belki de bütün vakfiyelerde bevvablardan bahsedilmemesi bunların çok düşük ücret alan bir görevli olmasından kaynaklanmış olabilir.

5-İmam: Medreselerin hemen tamamında birer mescit bulunmaktadır. Vakfiyelerde bu mescitlerde görevli olan imam, müezzin, duâhan gibi kişilerden bahsedilmektedir. Bu gurubun sayıları oldukça kalabalık tutulmuştur⁵¹. Çeşitli dersleri okutmakla görevli olan müderrislerin bir tane olduğu göz önünde bulundurulursa sadece cuma ve vakit namazları kıldırmak için bazı medreselerde 4-5 görevlinin bulunması dikkat çekmektedir.

Bu kadronun kalabalık tutulmasında muhtemelen medreseyi inşa ettiren kişinin eğitime hizmet amacı kadar, sevap kazanma gayesi de gütmesi

⁴⁵ Bu sıkı disiplin medreselerin fizikî yapılarına da yansımıştır. Mesela Anadolu Selçuklu medreselerinde hemen hiçbir öğrenci odasında dışarıya açılan pencere yoktur. Sadece Kayseri Külük Camii Medresesinde pencereler dışarıya açılmaktadır. Burada da öğrenci odaları sokak seviyesine göre yüksekte olduğu için kısmen dış etkiler azalmış ve pencere konulmuştur. (Bkz. Ziya Kazıcı, *Anahatlarıyla İslam Eğitim Tarihi*, İstanbul 1995, s. 67.)

⁴⁶ VGMA, Defter No: 604, sayfa no. 68, satır: 95-100.

⁴⁷ VGMA, Defter No: 2105, sayfa no: 305.

⁴⁸ Mud o dönemlerde kullanılan bir tahıl ölçü birimidir. Osman Turan bu dönem için 1 mudu 100 – 120 kg. olarak kabul etmektedir. (Bkz. Turan, "*Selçuklu Devri Vakfiyelerinden Karatay Medresesi Vakfiyesi*" Belleten, S. 45, Ankara 1948, s. 61.)

⁴⁹ Kayaoğlu, "Aynı Makale", s. 101.

⁵⁰ CMV, satır: 520-525.

⁵¹ Sivas Gök Medrese Vakfiyesinde toplam 5 tane din görevlisinden bahsedilmiştir.

etkili olmuştur. O dönemdeki medreseler salt eğitim kurumu değildi. Aynı zamanda çevresinin ibadet ihtiyaçlarına da hitap eden kurumlardı. Dolayısıyla medrese yaptıran kişiler hem medreselerin bu görevlerini tam olarak yerine getirebilmesini sağlamak, hem de uhrevî menfaatler temin edebilmek için bu kadroyu oldukça geniş tutmuşlardır. Nitekim Caca bey Medresesi Vakfiyesinde bu görüşümüzü doğrular mahiyette şu ifadeler yer verilmiştir: “... medresede Cuma namazı kılınması ve hutbe okunmasını şart etti ki, maksadı yüce Allah’ın huzurunda derecesini artırmak ve O’nun rızasını kazanmaktır.⁵²”

Sivas Gök Medresede üç ayrı imam ve iki müezzinin görev yaptığını görüyoruz⁵³. Ayrıca aynı medresede üst seviyedeki öğrencilerden uygun olan birinin de imamlık yapması gerektiği belirtilmiştir. İmamların Şafî mezhebinden olması istenmiştir⁵⁴. Konya Altun-Aba Medresesinde ise imamın Hanefî olması istenmiştir⁵⁵. Bu mezheplerin belirlenmesinde medreseyi yaptıran kişilerin mensup oldukları mezhepler etkili olmuştur.

Bazı medrese vakfiyelerinde ise bu konuda fazla ayrıntıya gidilmemiştir. Caca Bey Medresesinde imamlık görevi aynı zamanda kütüphane görevlisi de olan Seyfeddin Sungurca’ya verilmiştir⁵⁶. Sivas Buruciye medresesinde de 1 imam ve 1 müezzin görev yapmakta idi⁵⁷.

İmamlar ücret itibariyle medrese personelinin üst seviyelerinde bulunmakta idi. Mesela Amasya Turumtay Medresesinde imam müderris ve muiddin sonra en yüksek maaşı alan görevli idi⁵⁸. Kırşehir Caca Bey Medresesinde ise sadece Cuma namazlarını kıldırmakla görevli olan imam müderrisin maaşının 1/3’ünden biraz fazla maaş almakta idi⁵⁹. Konya Altun-Aba Medresesinde görevli imamın da müderrisin ¼’ü kadar maaş aldığını görüyoruz⁶⁰. Bu rakam aynı medresede görevli muiddin ücretinden sadece 40 dirhem daha azdır. Konya İnce Minare Medresesinde ise imam 15 dirhem maaş almakta idi⁶¹.

Sivas Gök Medresede imamların maaşı ile ilgili net bir ifade kullanılmamıştır. Ancak müezzinin 25 dirhem alacağı belirtilmiştir⁶². Diğer medreselerdeki orandan hareketle imamın müezzinlerin iki katı maaş

⁵² Temir, Aynı Eser, s. 132.

⁵³ VGMA, Defter No: 604, sayfa no: 68, satır: 40-45.

⁵⁴ VGMA, Defter No: 604, sayfa no: 68, satır: 50-55.

⁵⁵ ŞAV, satır: 155-160.

⁵⁶ Temir, Aynı Eser, s. 133.

⁵⁷ Nafiz – Hakkı, Aynı Eser, s. 112.

⁵⁸ Kayaoğlu, “Aynı Makale”, s. 101.

⁵⁹ Temir, Aynı Eser, s. 133.

⁶⁰ ŞAV, satır: 155-160.

⁶¹ VGMA, Defter No: 2114, sayfa no: 655.

⁶² VGMA, Defter No: 604, sayfa no: 68, satır: 95-100.

aldığını göz önünde bulundurursak, bu medresedeki imamın 50 dirhem ücret aldığını kabul edebiliriz. Bu durumda adı geçen medresede imamın muide aynı ücreti aldığı ortaya çıkar⁶³. Ayrıca aynı medresede imam olarak görev yapacak olan bir fakihe imamlık kıyafetini temin için 10 dirhem verildiği bilinmektedir⁶⁴.

6- Müezzin ve Diğer Dinî Görevliler: Medreselerde imamın yanında müezzin başta olmak üzere hatip, nâthan, duâhan, salâhan gibi görevlilerde bulunmakta idi.

Müezzin imamla birlikte adından en çok söz edilen görevlidir. Sivas Gök Medresede iki ayrı müezzin bulunmakta idi⁶⁵. Bunlardan birisi aynı zamanda mübarek gün ve gecelerde düzenlenen törenlerde halka sıcak pide dağıtmakla da vazifeli idi⁶⁶. Aynı medrese vakfiyesinde müezzinin 25 dirhem maaş alacağı belirtilmiştir⁶⁷. Müezzinler genel olarak imamların yarısı kadar maaş almakta idi.

Müezzinden başka hatip, nâthan⁶⁸, hafız, salâhan gibi görevlilerde bulunmakta idi.

7- Diğer Görevliler: Yukarıda belirttiğimiz ve hemen hemen bütün medreselerde bulunan görevlilerin dışında, her medresede bulunmayan ve değişik görevler üstlenen kişilerde vardır. Bunların en önemlisi aşçılarıdır. Özellikle yatılı olan öğrencilerin yemeklerini hazırlamakla görevli olan aşçıların da maaşları bazı vakfiyelerde belirtilmiştir. Sivas Gök Medresede görevli aşçı ayda 15 dirhem maaş almakta idi⁶⁹.

Aşçılardan başka, medresenin gelir gider hesaplarını yapan ve bir nevî mütevellînin yardımcısı olan müşrifler de⁷⁰ bulunmakta idi. Ayrıca medresenin tamerini yapan ustalar⁷¹, vâkıfın türbesinin bakımını üstlenen türbedarlar gibi medrese içinde daha pek çok görevli bulunmakta idi. Özellikle hububat gelirlerini toplama işi ile görevli câbiler⁷² vardı. Konya Sahip Ata Medresesindeki câbi mimarla eşit olarak aylık 30 dirhem⁷³ ücret

⁶³ VGMA, Defter No: 604, sayfa no: 68, satır: 120-125.

⁶⁴ VGMA, Defter No: 2114, sayfa no: 655.

⁶⁵ VGMA, Defter No: 604, sayfa no: 68, satır: 40-45.

⁶⁶ VGMA, Defter No: 2114, sayfa no: 652.

⁶⁷ VGMA, Defter No: 604, sayfa no: 68, satır: 95-100.

⁶⁸ Hz. Muhammed'in medhine dâir yazılan nâtları okuyan görevlidir. (Bkz. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1993, C. II, s. 647.)

⁶⁹ Bayram-Karabacak, "Aynı makale", s. 56.

⁷⁰ VGMA, Defter No: 2114, sayfa no: 655.

⁷¹ VGMA, Defter No: 604, sayfa no: 68, satır: 95 – 100.

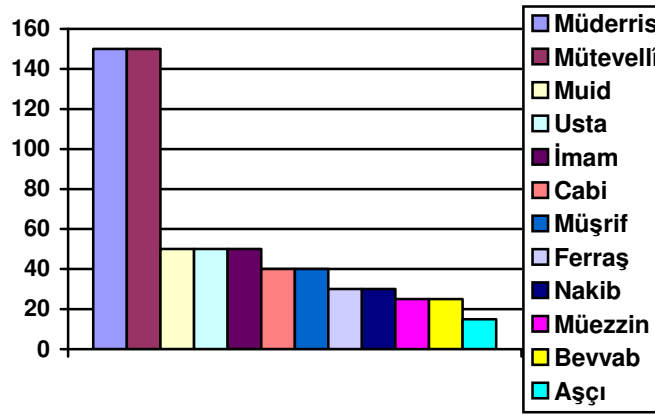
⁷² Câbi vakıf gelirlerini toplamakla görevli olan bir nevî tahsildardır. (Bkz. Yediyıldız, "Aynı makale", s. 56).

⁷³ VGMA, Defter No: 592, sayfa no: 102, satır: 75-80.

alıyordu⁷⁴. Bu rakam aynı medresede görevli imamın ücretinden daha fazla idi⁷⁵. Yine aynı medresede görevli bir kâtip vardı ve aylık 5 dirhem alıyordu⁷⁶. Bu görevliye diğer medreselerde rastlanmamıştır. Ayrıca Konya Karatay Medresesinde iki hâfız ile birlikte unvânı belirtilmemekle beraber çeşme ve tuvaletlerin temizliğinden sorumlu görevlilerin adı geçmektedir. Her ikisi de 30'ar dirhem maaş almakta idi⁷⁷.

Sivas Gök Medrese Vakfiyesinde de mütevellî ile birlikte gelirlerin dağıtılmasından sorumlu müşriften⁷⁸ (maaşı senelik 500 dirhem)⁷⁹ bahsedilmiştir.

Tablo 1: Sivas Gök Medrese Personelinin Ücret Seviyeleri.

Anadolu Selçuklu Medreseleri kendi dönemlerinin en sistematik yapıya sahip kurumlarından birisidir. Medreseler sadece öğretim faaliyetinin yapılmadığı, aynı zamanda dinî ve sosyal işlevlerin de gerçekleştirildiği müesseselerdi. Medrese bünyesinde çevre halkın ibadet ihtiyaçlarını gidermeye yönelik faaliyetler gerçekleştirildiği gibi, sosyal bir takım aktivitelerde de bulunuluyordu.

Medreselerde müderris ve muidden meydana gelen eğitim kadrosunun dışında vakfın yönetim işinden tamir işine, namaz kıldırmanın kütüphane hizmetlerine kadar değişik alanlarda çalışan farklı görevlilerde bulunmakta idi.

⁷⁴ Sivas Gök Medresede ise câbinin ücreti 40 dirhem idi. VGMA, Defter No: 604, sayfa no: 68, satır: 95-100.

⁷⁵ VGMA, Defter No: 592, sayfa no: 102, satır: 75-80.

⁷⁶ VGMA, Defter No: 592, sayfa no: 592, satır: 90-95.

⁷⁷ VGMA, Defter No: 2105, sayfa no: 305.

⁷⁸ VGMA, Defter No: 604, sayfa no: 68, satır: 110-115.

⁷⁹ VGMA, Defter No: 604, sayfa no: 68, satır: 95-100.

Bunların en önemlisi vakfın yönetiminden de sorumlu olan ve müderrisle ya aynı statüde ya da ondan hemen sonra gelen mütevellîdir. Din görevlileri ise bir diğer önemli personeldir. Eğitim personeli dışındaki görevliler medrese içindeki ağırlıklarını, üstlendikleri görev ve sorumluluklarına göre değişik ücretler almışlardır. Bu kadrolar hem medreselerdeki eğitim faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde önemli bir görev üstlenmişler; hem de medreselerin sosyal yapıdaki etkinliğinin sağlanmasında önemli rol oynamışlardır. Bu yönü ile Anadolu Selçuklu Medreseleri salt bir öğretim kurumundan ziyade, toplumu ile iç içe olan eğitim kurumları idi.